

PODRŠKA ŠKOLE DJECI S TEŠKOĆAMA U PONAŠANJU I UČENJU IZ PERSPEKTIVE RODITELJA I DJECE¹

NIVEX KOLLER-TRBOVIĆ, ANJA MIROSAVLJEVIĆ, GABRIJELA RATKAJEC GAŠEVIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju, kontakt: anja.miros@gmail.com

Primljeno: 02.08.2019.

Prihvaćeno: 16.11.2019.

Prethodno priopćenje

UDK 376-053.2-056.49

376-053.2-056.36

<https://doi.org/10.31299/hrri.55.2.5>

Sažetak: Cilj je rada opisati doživljaj i iskustvo podrške škole djeci s teškoćama u učenju i ponašanju iz roditeljske i dječje perspektive primjenom obiteljskog intervjua s 10 obitelji u riziku, odnosno 33 sudionika. Induktivna tematska analiza intervjua ukazala je na ključnu temu – kako teškoće u učenju i ponašanju djece na koje škola ne reagira progrediraju u probleme u ponašanju i učenju kao i u probleme u obitelji. U skladu s postavljenim istraživačkim pitanjima dolazi se do spoznaja kako veliku važnost sudionici pripisuju školovanju i školi. Školovanje kroz cijelo djetinjstvo opterećuje i roditelje i djecu. Teškoće su prisutne gotovo od samog početka školovanja i roditelji kontinuirano traže pomoć stručnjaka u školama i u institucijama izvan škole, ali njihov je doživljaj da ne nailaze na razumijevanje i pomoć, već se uglavnom sami nose s tim problemima. Tako dolazi i do progrediranja i širenja problema na druga životna područja osim škole. Ako i postoje određene intervencije koje škola osigurava, one prema doživljaju sudionika najčešće kasne i nisu usklađene s vrstom i intenzitetom potreba djece. Kako pokazuje iskustvo sudionika, poziv za pomoć i suradnju često je dolazio od roditelja, pa čak i od same djece, što znači da nije bilo potrebno motivirati roditelje za sudjelovanje u intervenciji, pa tim prije iznenađuje percepcija nemogućnosti škole da pruži pomoć i podršku tim učenicima i roditeljima. Kroz raspravu o rezultatima proizašlim iz perspektive sudionika ponuđeni su prijedlozi djelovanja škole kako bi se odgovorilo na potrebe djece s teškoćama u ponašanju i učenju.

Ključne riječi: djeca s teškoćama u ponašanju i učenju, podrška u školi, perspektiva roditelja i djece

UVOD

Znanstvena istraživanja i stručna praksa potvrđuju povećanje aktivnosti i zahtjeva koji se javljaju polaskom djeteta u školu te njihovu prisutnost kroz cjelokupno školovanje. Dominantni pristup istraživanja, ali i usmjerenost intervencija prvenstveno idu u smjeru prilagodbe djeteta školi i zahtjeva koje djeca i njihovi roditelji trebaju ispuniti. Tek kada se spomenu teškoće u razvoju djece navode se pokušaji prilagodbe školskog okruženja djetetu, o čemu svjedoče brojni hrvatski pregledni i empirijski radovi (npr. Miljević-Riđički, Pahić i Vizek-Vidović, 2011; Škutor, 2014; Kušević, 2015; Žulić, Žižek i Benčić, 2015; Zloković, Vlah i Pejić Papak, 2017; Vlah i Grbić, 2018). Takav pristup rijetko je prisutan u slučaju djece s problemima u

ponašanju, koji također čine jednu od skupina djece s teškoćama. Da nije riječ o malom broju, potvrđuje istraživanje provedeno na reprezentativnom uzorku učenika u osnovnim školama u Hrvatskoj te ukazuje na to kako 20% učenika ima probleme u ponašanju koji zahtijevaju neki oblik pomoći, podrške ili prilagodbe. Njih 13% su učenici s teškoćama u ponašanju i poremećajima u ponašanju koji zahtijevaju i složenije oblike potpore (Bouillet, 2016). Vezano uz školovanje problemi se manifestiraju bilo na akademskom i ponašajnom bilo na socijalnom području (Huffman, Mehlinger i Kerivan, 2000), a to se reflektira i na vršnjačke odnose, komunikaciju s učiteljima i roditeljima (Payne, Donica, Marks i Bogan, 2007; Blood, 2010). Huffman, Mehlinger i Kerivan (2000) su metaanalizom longitudinalnih istraživanja definirala-

¹ Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2014-09-9515. Voditeljica je prof.dr.sc. Antonija Žižak. Više o projektu na poveznici <http://www.famres.erf.hr>.

li kako obilježja škole i razreda (školska infrastruktura, organizacija razreda poput njegove veličine, broj susreta roditelja i učitelja), obilježja učitelja te odnos učenika s nastavnicima (prisutnost konflikata u tom odnosu) predstavljaju rizične čimbenike koji, ako su prisutni na početku školovanja, mogu utjecati na progrediranje problema u ponašanju i učenju. Da je na takve čimbenike važno djelovati već od početka školovanja, pojašnjava i razvojni kaskadni model (Masten i sur., 2005) koji podrazumijeva kako je manifestacija jednog lošeg ishoda u određenom razvojnem periodu povezana s većom vjerojatnošću pojave drugih loših ishoda (Malinauskienė, Vosylis i Zukauskienė, 2011). Tako je primjerice utvrđeno da eksternalizirani problemi u djetinjstvu smanjuju akademsko postignuće u adolescenciji, što povećava vjerojatnost pojave internaliziranih simptoma u ranoj odrasloj dobi (Masten i sur., 2005). Slično tome, akademski problemi u osnovnoškolskoj dobi ne samo da se nastavljaju u srednjoškolskoj dobi već nose i značajan rizik za "prelijevanje" akademskih problema na druga područja, poput problema u ponašanju i emocijama (Masten i sur., 2005; Molainen, Shaw i Maxwell, 2010; Kanaya i Ceci, 2018).

Gledajući iz perspektive školskog sustava, učenici s teškoćama u ponašanju i učenju često predstavljaju izvor složenih teškoća za škole, obitelji i društvo u cjelini jer svojim ponašanjem narušavaju odnose s vršnjacima, roditeljima i učiteljima, sprečavaju odvijanje obrazovnog procesa, a učiteljima predstavljaju odgojno-obrazovni izazov (Jokić Begić, 2010; Bouillet, 2013; Pećnik, 2014; Gaić Kalićanin i Čović, 2015; Zloković, 2015; Vlah i Grbić, 2018; Kazija, 2018), posebno djeca s eksternaliziranim problemima zbog čega postoji jasna potreba neprestanog dodatnog ulaganja u osnaživanje kompetencija nastavnika na ovom planu (Billingsley, Fall i Williams, 2006. prema Vlah i Grbić, 2018; Caf, 2018).

Kako dijete polaskom u školu širi broj okruženja u kojem participira, uz onaj obiteljski postaju važni utjecaji vršnjaka, škole, ali i zajednice. Povećanjem broja okruženja povećava se i njihova interakcija. Samo jedno u nizu istraživanja koja upućuju na važnost interakcije školskog i obiteljskog okruženja jest istraživanje Hornbyia i Lafaelea (2011) u kojem su definirali čimbenike

koji otežavaju uključenost roditelja. Tako čimbenici na roditeljskoj razini uključuju roditeljska uvjerenja o uključivanju u školovanje djeteta, trenutne životne okolnosti, roditeljsku percepciju inicijative školskog sustava da se uključe, klasu, etnicitet i spol. Na razini djeteta definirani su sljedeći čimbenici: dob, vrsta teškoća u učenju i ponašanju, nadarenost i talenti. Čimbenici na razini odnosa između roditelja i učitelja različito su viđenje rješavanja djetetova problema, stavovi i jezik koji se koristi. Konačno, na razini društva to su demografski, politički i ekonomski problemi. U tom smislu Zloković (2015) govori o tek retoričkoj brizi o djeci i obitelji koja je u totalnom neskladu s realnim stanjem i potrebama u praksi jer je velikom broju djece uskraćeno pravo na stručnu pomoć i podršku, a roditeljima pravo na aktivno sudjelovanje u odgoju i obrazovanju svoje djece, ali i pravo na kontinuirane i pune informacije o djetetovu napredovanju te pravo da budu respektabilni partneri svim sudionicima odgoja i obrazovanja.

Reynolds, Crea, Medina, Degnan i McRoy (2015) čimbenike su koji utječu na roditeljsku uključenost predstavili u skladu s Hoover-Dempseyovim i Sandlerovim modelom roditeljske uključenosti (Hoover-Dempsey i sur., 2005, prema Reynolds i sur., 2015) prema kojem se čimbenici dijele u psihološke motivatore (roditeljska uloga, doživljaj samoučinkovitosti), kontekstualne motivatore (pozivi škole, učitelja, ali i djeteta) te motivatore vezane uz širi obiteljski kontekst (vrijeme i resursi roditelja, vještine i znanje). Upravo navedeno istraživanje (Reynolds i sur., 2015) ukazuje na značaj škole u poticanju roditelja na suradnju. Tome je pridonijela promjena paradigme od "roditeljske uključenost" ili tradicionalnog pristupa suradnji škole i obitelji prema "partnerstvu između škole, obitelji i zajednice" (Epstein i sur., 2019; Škutor, 2014). Povše (2018) pak navodi da je uključivanje roditelja u proces dijagnostičke procjene djece s teškoćama u učenju i njihovo sudjelovanje u školovanju njihove djece zadnjih 30 godina u Sloveniji prepoznato kao važan čimbenik djetetove uspješnosti u učenju. Roditelji imaju važnu ulogu u prepoznavanju teškoća u učenju i zato mogu stručnjacima nuditi važne informacije o cjelovitom funkcioniranju djeteta. Važnost roditelja prepoznata je i kod izrade individualiziranog programa, suodlučivanja

o različitim oblicima pomoći, ali i u pomoći djetetu u učenju, odnosno prilikom obavljanja školskih obveza u obiteljskom okruženju.

Metaanaliza istraživanja intervencijskih programa usmjerenih na roditeljsku uključenost (Jeynes, 2012) pokazala je da od svih programa koji uključuju roditelje, programi koji su usmjereni na suradnju između učitelja i roditelja imaju vrlo visok utjecaj na smanjenje problema u ponašanju i školovanju djece. Jedna od takvih intervencija naziva se zajedničke konzultacije o ponašanju djeteta (*Conjoint Behavioral Consultation* poznata i kao *Teachers and Parents as Partners*; Sheridan, Ryo, Garbacz, Kunz i Chumney, 2013), a usmjerena je prvenstveno na roditelje i učitelje kako bi zajedno djelovali kao partneri i dijelili odgovornost u promociji kontinuiranih pozitivnih ishoda kod djece u akademskom, ponašajnom i socijalno-emocionalnom području (Sheridan i sur., 2013; Sheridan i sur., 2017). Takve intervencije posebno su značajne za ruralne i izolirane sredine gdje nisu dostupne specijalizirane intervencije za specifične probleme djece, ali gdje nastavnici djece s problemima u učenju i ponašanju ističu kako su manje povezani s roditeljima (Sheridan i sur., 2017). Intervencijski programi usmjereni na roditeljsku uključenost pokazuju uspjeh u području promjene roditeljskih uvjerenja i povećanja motivacije (Kim i sur., 2013), smanjenja problema u ponašanju djece (Jeynes, 2012; Garbacz, Sheridan, Koziol i Kwon, 2015), povećanja socijalne kompetentnosti djece (Garbacz i sur., 2015; Sheridan i sur., 2013, 2017), ali i povećanja kvalitete odnosa između škole i obitelji učenika (Power i sur., 2012; Sheridan i sur., 2012).

No postavlja se pitanje koliko su nastavnici i stručni suradnici u školskom sustavu uopće svjesni važnosti osiguravanja primjerenih intervencija djeci i mladima s teškoćama u ponašanju i učenju prvenstveno zbog zaustavljanja progresije simptoma i težine problema u ponašanju i učenju ali i 'prelijevanja' problema iz jednog područja u drugo? Postavlja se pitanje imaju li nastavnici i stručni suradnici mogućnosti uključiti roditelje u školovanje djece kao ravnopravne partnere? Odgovori na prethodna pitanja, u jednom dijelu, mogu se naći u Izvješću pravobraniteljice za djecu za 2018. godinu u kojem se navodi kako škole još

uvijek nemaju razvijene mehanizme zaštite prava djece koja su u riziku i one koja iskazuju probleme u ponašanju.

Kako navodi Kušević (2015) u Hrvatskoj postoje uglavnom kvantitativna istraživanja na temu suradnje obitelji i škole, no u hrvatskom znanstvenom prostoru manjka istraživanja o učincima (izostanka) te suradnje na sve dionike odgojno-obrazovnog procesa, ali i, kako navodi sama autorica, posebice nedostaje kvalitativnih istraživanja usmjerenih na davanje glasa roditeljima i djeci u prenošenju njihovih potreba i poruka u kontekstu školskog sustava.

METODOLOGIJA

Cilj i istraživačka pitanja

Pružanje podrške djeci s teškoćama u učenju i ponašanju i njihovim roditeljima od strane školskog sustava tema je koju analiziramo u ovome istraživanju. Pri tome će biti predstavljena perspektiva djece i roditelja, odnosno obitelji. U skladu s navedenim, opći cilj ovog rada je istražiti i opisati doživljaj i iskustvo podrške škole djeci s teškoćama u učenju i ponašanju iz perspektive djece s teškoćama u učenju i ponašanju i njihovih roditelja/obitelji te su postavljena sljedeća istraživačka pitanja:

- Koji je značaj školovanja u vrijednosnom sustavu sudionika?
- Kakav je utjecaj škole na obiteljsku svakodnevnicu?
- Koje intervencije u školi djeca i roditelji doživljavaju kao podršku?
- Koje intervencije izvan škole djeca i roditelji doživljavaju kao pomoć i podršku?
- Kako se roditelji i djeca (obitelji) nose s teškoćama u učenju i ponašanju djece?
- Postoji li specifičan vremenski slijed teškoća djece i pruženih intervencija?
- Koje su preporuke sudionika o potrebnim intervencijama?

Sudionici istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 10 obitelji u riziku (ukupno 33 sudionika, od čega 14 roditelja, jedna baka i 18 djece) čije je dijete bilo uključeno u neku od intervencija u sustavu socijalne skrbi i/ili men-

talnog zdravlja zbog problema u ponašanju i učenju. U ovom prigodnom uzorku radilo se o petero djece jedinaca, dok je kod ostalih obitelji bilo prisutno dvoje ili više djece. Djeca su bila u dobi od 14 do 18 godina te je njih četvero u vrijeme provedbe intervjuja pohađalo osnovnu, a šestero srednju školu. Prema spolu djeca su bila identično raspoređena.

Obitelji su živjele pretežno na području Zagreba i okolice. Šestero roditelja bilo je razvedeno, a četvero u braku. Roditelji su uglavnom zaposleni, osim dvije samohrane majke koje nisu formalno zaposlene i prijavljene. Iako je kod samohranih roditelja financijska situacija teža, same to ne ističu kao ključni problem, dok je kod roditelja koji su u braku i oboje zaposleni socioekonomski status povoljniji.

Teškoće i problemi djece koja su sudjelovala u istraživanju uključuju slab školski uspjeh, ADHD, disleksiju, probleme pažnje i koncentracije, blagi oblik epilepsije, povučenost, anksioznost, depresiju, počinjenje prekršaja i/ili kaznenog djela (imovinski, vandalizam, zlouporaba droga), napuštanje školovanja, markiranje, bježanje od kuće, skitnju, neučenje, neposlušnost, alkoholiziranje, kretanje u neprimjerenom društvu i odlazak na neprimjerena mjesta izlazačka, agresivnost prema ukućanima i/ili izvan obitelji, kao i položaj žrtve vršnjačkog nasilja u školi. Uvijek je bilo riječi o istovremenoj pojavnosti više oblika spomenutih ponašanja kod pojedinog djeteta.

Metode prikupljanja i obrade podataka

Rezultati prikazani u ovom radu dio su kompleksnijeg *mixed-method* istraživanja u okviru projekta "Specifična obilježja obitelji u riziku: doprinos planiranju kompleksnih intervencija" (FamResPlan). Podaci kvalitativnog dijela istraživanja prikupljeni su od 2016. do 2019. godine metodom polustrukturiranog zajedničkog obiteljskog grupnog intervjuja (više o tome u Mirosavljević, Jeđud Borić i Koller Trbović, 2016). Prosječno trajanje svakog intervjuja bilo je oko dva sata, rezultat je 430 stranica prijepisa.

Identifikacija sudionika odvijala se u suradnji s partnerskim institucijama (centrima za socijalnu skrb, Centrom za pružanje usluga u zajednici Dugave – Zagreb, Psihijatrijskom bolnicom za djecu i mladež Zagreb, udrugama civilnog društva koje nude socijalne usluge u Zagrebu). Tijekom

provedbe kvantitativnog dijela istraživanja (koje je prethodilo kvalitativnom), obitelji su pozvane na sudjelovanje u obiteljskom intervjuu, a one obitelji koje su dobrovoljno pristale, intervjuirane su uglavnom u vlastitom domu od strane dviju istraživačica.

Za obradu i analizu podataka korištena je induktivna tematska analiza (Braun i Clarke, 2006, 2012; Clarke i Braun, 2013) transkripta intervjuja.

Osvrt na vjerodostojnost, dosljednost i prenosivost

U kontekstu vjerodostojnosti, dosljednosti i prenosivosti dobivenih rezultata rukovodilo se *check-listom* Brauna i Clarka (2006) te strategijama provjere Creswella (2013) i Vučković Juroš (2011). Slijedi kratki osvrt na primijenjene validacijske strategije.

Analizirani podaci u nekoliko su se u navratu podvrgnuli vanjskoj reviziji te se provjerilo i komentiralo međukodersko slaganje (Guest, MacQueen i Namey, 2012), a u skladu s tim su se revidirali kodovi, kategorije i teme kako bi se izbjegla eventualna kriva interpretacija podataka. Prikupljanje podataka provodilo je pet istraživačica što ide u prilog vjerodostojnosti. U odnosu na poziciju istraživača nitko od autorica rada neposredno ne radi s djecom/obiteljima koje su sudjelovale u istraživanju. Tijekom obrade podataka i donošenja zaključaka vođene su i međusobno diskutirane teorijske, analitičke i terenske bilješke.

U kontekstu prenosivosti (Creswell, 2013; Horsburgh, 2003; Lewis i Ritchie, 2003; Ryan i Bernard, 2000, prema Falk i Guenther, 2007) ne može se govoriti o generalizaciji koja bi omogućila zaključivanje o cijeloj populaciji iz koje je uzorak izveden, što je tipično za kvalitativna istraživanja. Unatoč prigodnom uzorku i svim njegovim ograničenjima, opravdano je vjerovati da se zaključci mogu prenijeti na populaciju obitelji u riziku i koristiti za daljnje unapređenje znanstvenog pristupa i svakodnevne prakse.

Etički aspekti istraživanja

Etička su pitanja, dileme i mogući problemi istraživanja u obitelji brojna te su tijekom ovog konkretnog istraživanja opisana u nekoliko rado-

va (Kranželić, Kovčo Vukadin i Ferić, 2016, 2017; Kovčo Vukadin, Kranželić, Ferić i Križan, 2017a, 2017b). Zaključujemo kako su se poštovale sve smjernice važećih etičkih kodeksa i zakona u Hrvatskoj.

Etička pitanja odnosila su se na davanje pisane informirane dobrovoljne suglasnosti sudionika za sudjelovanje u istraživanju, mogućnost odustajanja tijekom istraživanja, zaštitu povjerljivosti i privatnosti sudionika, zaštitu dobrobiti sudionika tijekom prikupljanja podataka, odnosno provedbe intervjua, slanje transkripta intervjua na odobravanje, ali i predstavljanje rezultata sudionicima. Istraživanje su provodile znanstvenice koje imaju potrebne interpersonalne kompetencije pomažućih profesija (socijalne pedagoginje) poput vođenja intervjua, stvaranja ugodne interakcije, prilagodbe stila komunikacije sudionicima i njihovim potrebama.

REZULTATI

Tekst koji slijedi donosi obiteljsku perspektivu, odnosno perspektivu roditelja i djece, sudionika istraživanja, kroz izolirane kodove, kategorije i teme koje definiraju nadtemu pod nazivom: *Teškoće u učenju i ponašanju djece na koje škola ne reagira progrediraju u probleme u ponašanju i učenju kao i probleme u obitelji*.

Opisu tema prethodi prikaz kodova i kategorija u tablici 1 radi lakšeg praćenja i razumijevanja rezultata.

Iz izjava sudionika evidentno je da su teškoće u učenju, emocijama i/ili ponašanju djece najčešće vidljive već na samom početku školovanja, ali prođe više godina dok se identificiraju ili dijagnosticiraju te dok se ponudi primjereniji oblik obrazovanja, intervencija ili se pak utvrdi da ni nema adekvatnih programa koji bi pomogli nekim učenicima. Nekoliko se godina kasni s procjenom i intervencijama te je tema zato nazvana "Dugotrajnost problema i nepravovremeno reagiranje škole". Od samog početka uočavanja teškoća u učenju i/ili ponašanju vlastitog djeteta, roditelji nastoje zainteresirati i senzibilizirati nastavnike, traže pomoć i suradnju škole (tema: "Traženje pomoći i suradnje škole"), a kada to ne uspiju traže pomoć, podršku i intervencije stručnjaka izvan škole, najčešće u zdravstvenim ustanovama (tema: "Traženje pomoći izvan škole zbog nesuradnje sa školom"). Stoga

možemo govoriti o izostanku pomoći učenicima i roditeljima i manjku suradnje sa školom, kako to sudionici sami doživljavaju, te prepuštenosti roditelja samima sebi. Roditelji se na različite načine nose s tim teškoćama i, kako smo saznali kroz analizu intervjua, uglavnom ulažu ogroman trud u rad s djetetom, pretežno u području učenja i postizanja pozitivnih ocjena pri čemu često zanemare emocionalne potrebe djece zbog čega kod djece dolazi ne samo do teškoća u učenju već i ponašanju i emocijama pa se tako problemi u obitelji gomilaju i prerastaju mogućnosti roditelja da ih riješe. Pritom je važno naglasiti da je, kako pokazuju rezultati istraživanja, kod svih roditelja "školovanje djece prioritet u vrijednosnom sustavu" zbog čega neuspjeh u školovanju i ponašanju djece roditelji smatraju najvećim problemom i neuspjehom obitelji, odnosno vlastitim neuspjehom. Ta tema ukazuje na brigu roditelja za budućnost djece, odnosno na značaj koji roditelji pridaju školovanju, a time i na njihovu spremnost za sudjelovanje u tom procesu.

Evidentno je da je škola okosnica svakodnevnog obiteljskog života. Takva je situacija u svim obiteljima, bez obzira na to je li riječ o djeci koja se školuju ili su napustila školovanje, izbjegavaju nastavu, uvijek je naglasak na odnosu djece i roditelja prema školi. Pokazalo se da su i djeca i roditelji, ali i drugi članovi obitelji, preplavljeni upravo problemima djeteta vezanima uz školu. Tako se svi članovi obitelji angažiraju u: pomoći djeci oko učenja, traženju pomoći ili "odvođenju/dovođenju" djeteta na instrukcije, ili je pak to tema svakodnevnih obiteljskih razgovora, a time često i nesuglasica, međusobnog optuživanja, okrivljavanja, pritisaka na dijete da uči i/ili bude redovito na nastavi. Obitelj traži da dijete preuzme odgovornost za učenje i ponašanje i, ako ne može bolje, barem ostvari prolaznu ocjenu iz razreda u razred i tako, barem formalno, završi školovanje. Na takav stav roditelja značajno utječe i odgovornost koju kao roditelji najviše osjećaju pa ako je dijete u školi neuspješno, ta se negativna slika prenosi i na roditelje koji se tada i sami osjećaju neuspješno, odnosno osjećaju krivnju, sram i nedostatak autoriteta. I taj zaključak govori o tome da roditelji zaista brinu za školovanje djeteta, da se jako angažiraju, spremni su na suradnju sa školom, ali i bilo kime tko će im pružiti pomoć. O tome govori

Tablica 1. Prikaz kodova, kategorija i tema koje definiraju nadtemu: Teškoće u učenju i ponašanju djece na koje škola ne reagira progrediraju u probleme u ponašanju i učenju kao i probleme u obitelji

Teme	Kategorije	Kodovi
dugotrajnost problema i nepravovremeno reagiranje škole	Teškoće u učenju, emocijama i ponašanju djece najčešće su vidljive već početkom školovanja. Procjena i intervencija kasne i više godina. Nema intervencija za potrebe nekih učenika. Nema intervencija ni kod nasilja u školi.	problemi prisutni od početka školovanja (s učenjem, pamćenjem, govorom, ADHD, epilepsija, ispadi bijesa, ljutnja, bacanje stvari, nepisanje zadaća, neposlušnost, agresija, destrukcija) problemi kasnije s izostancima s nastave, izoliranjem od vršnjaka, izbjavanjem iz kuće škola ne reagira na teškoće djeteta nema procjene teškoća kod djeteta u školi. problemi od 1. razreda, a intervencija kreće u 4. nerazumijevanje nastavnika problemi samo povremeno i parcijalno tretirani dugogodišnji bullying nad kćeri u školi fizički i psihički bez adekvatne reakcije škole
traženje pomoći i suradnje u školi	Roditelji od početka uočavanja teškoća u učenju/ponašanju djeteta nastoje zainteresirati i senzibilizirati nastavnike. Traže pomoć i suradnju škole.	roditelji pokušavaju potaknuti školu da nešto poduzme, često bez uspjeha traže razgovor s razrednikom, stručnim suradnikom škole, ravnateljem traže uključivanje djece u intervencije u školi traže razumijevanje nastavnika za teškoće djeteta
traženje pomoći izvan škole zbog nesuradnje sa školom	Kada ne uspiju, traže pomoć izvan škole. Traže pomoć od različitih stručnjaka u različitim resorima.	traže: procjenu, upute što raditi, kome se obratiti idu u: centre za socijalnu skrb, zdravstvene ustanove, socijalne ustanove, nevladine udruge... traže informacije preko interneta kome se obratiti
utjecaj teškoća kod djece širi se na obitelj i svakodnevicu	Teškoće djece iscrpljuju obitelj. Škola i teškoće djece ključna su okosnica svakodnevice obitelji. Roditelji i djeca preplavljeni su problemima djeteta. Značajno je narušena kvaliteta života cijele obitelji. Roditelji su prepušteni sebi.	stres kod ukućana zbog problema djeteta u školi puno učenja s djetetom bez rezultata pritisak na dijete da uči stvara otpor kod djeteta sram zbog neuspjeha djeteta nerazumijevanje okruženja narušeni odnosi u obitelji zbog teškoća s djetetom u školi organizacija života prema potrebama kriterijskog člana sve u obitelji podređeno kriterijskom članu kriterijski član glavni uzrok disfunkcionalnosti obitelji majka iscrpljena ostala djeca u obitelji opterećena problemima s kriterijskim članom nema zajedničkog dogovora i djelovanja međusobno predbacivanje i optuživanje očekivanja promjena od drugih članova reakcije kriterijskog člana na pritisak su različite: reagira agresivno, destruktivno, ispadima bijesa, povlačenjem, plakanjem, prijetnjama, bježanjem... iscrpljenost svih članova obitelji očekivanje veće pomoći izvana podijeljena obitelj u dva tabora fizičko i verbalno maltretiranje članova obitelji od kriterijskog člana obitelj bez zajedništva djeca se međusobno svađaju, ljute... djeca zatvorena, nepovjerljiva i koriste napadačku komunikaciju vika, ljutnja, svađe među članovima obitelji komunikacije nema ili je narušena zanemarivanje drugih aspekata života i ostale djece u obitelji zbog brige oko kriterijskog člana teškoće u učenju intenziviraju problemi s emocijama i ponašanjem se intenziviraju problemi u obitelji se gomilaju i prerastaju mogućnosti roditelja da ih riješe s problemima u emocijama i ponašanju roditelji se ne znaju nositi roditelji nisu dovoljni

Školovanje djece je prioritet u vrijednosnom sustavu roditelja.	Završavanje škole roditeljima je prioritet. Neuspjeh djeteta u školi smatraju vlastitim neuspjehom- školovanje kao pretpostavka sigurnosti u budućnosti	neuspjeh u školovanju i ponašanju djeteta roditelji smatraju najvećim problemom i neuspjehom obitelji. velika želja roditelja da dijete završi školu problemi u školi roditeljima su najveći problemi orijentacija roditelja na školu i učenje mami najveći problem prekid sinove škole. mamin pozitivan stav prema školi za bolju budućnost sina strah za budućnost i dobrobit kćeri zbog problema u školi strah roditelja za kćer i njenu budućnost odgovornost majke da postavi sina na noge
Zaštitni je čimbenik za dijete zainteresiranost roditelja, posebno majki.	Pristutan je velik i stalan angažman roditelja, posebno majki u traženju i pružanju pomoći djeci i obitelji. Roditelji stalno potiču nastavnike na suradnju. Roditelji potiču druge stručnjake na suradnju. Roditelji utječu na dijete da ima bolje ocjene i da se bolje ponaša. Ljubav i zajedništvo pomaže u nošenju s problemima.	razgovori roditelja s razrednikom, ravnateljem, stručnjacima u školi traže roditeljski sastanak s djecom i roditeljima traže mišljenje vanjskih institucija nude nastavnicima priručnike o određenim teškoćama djece. pružaju podršku djeci, emocionalno topli prema djetetu potiču zajedništvo s djecom potpuno su orijentirani na dijete dijete je na prvom mjestu nema odustajanja unatoč neslaganju oko strategija pomoć roditelja djeci mama je zaslužna za prolaz sina u školi mama je i na internetu tražila informacije o ovisnosti mama je aktivna u traženju pomoći za sina jer je sama bila nemoćna mama ne odustaje unatoč negativnim iskustvima mama tražila i prihvaćala pomoć izvana mama stalno traži pomoć za sina i spremna je na sve ako bi koristilo
Škola je zakazala kad je riječ o djeci s teškoćama u učenju i ponašanju.	Škola generira probleme, te se kod učenika stvara otpor. Intervencije su bez učinka. Roditelji osjećaju patnju i ljutnju prema školi. Prisutne su neprimjerene i neučinkovite strategije nastavnika – škola propušta, a ne intervenira.	od manjih dolazi do većih problema, gotovo i nepremostivih (sve do napuštanja škole i školovanja, počinjenja kaznenih djela...) djeca razvijaju otpor prema školi i učenju od sklonosti k suradnji, roditelji razvijaju ljutnju, patnju, pa vrše pojačan pritisak na dijete. smanjivanje očekivanja roditelja od djece u odnosu na razinu školovanja i ponašanja nastavnici su skloni "pomoći" učeniku i roditelju kroz "propuštanje" djeteta bez postavljanja adekvatnih zahtjeva (škola propušta, a ne intervenira, dovoljno da se dijete samo pojavi u školi i dobije prolaznu ocjenu) individualizirani pristup se ne provodi rad s pedagoginjom u školi je formalnost (dijete dođe i crta nešto dok stručnjak radi neki drugi posao). nastavnici samo čekaju da dijete završi školu jer nema programa za različite potrebe djece. na zamolbu mame propustili sina u sljedeći razred unatoč negativnim ocjenama i izostancima
Korisne intervencije u školi su kontinuirane, intenzivne i u neposrednom radu s djetetom.	neposredan rad s djetetom u školi kontinuirane intervencije dugotrajne intervencije intenzivne intervencije	boravak/dopunska nastava je korisna asistent u nastavi jako pomaže produženi stručni postupak pomaže

<p>Intervencije izvan škole su korisne, ali još uvijek nedovoljne.</p>	<p>Intervencije u kući su korisne. Intervencije u ustanovi su korisne. Grupne i individualne intervencije su korisne. Korisne su različite vrste intervencija. Intervencije često ne prate intenzitet potreba (potrebno je puno, a dobiva se malo). Bolje su prihvaćene od roditelja jer nude ciljanu pomoć za cijelu obitelj. Te intervencije su fokusiranije na problem i potrebe. Specifične intervencije su korisne, ali nedovoljne da riješe probleme. Potrebe nisu dovoljno pokriveno intervencijama.</p>	<p>dolazak stručnjaka/volontera u kuću pomoć u učenju s djecom kod kuće razgovori stručnjaka s roditeljima kod kuće ili cijelom obitelji stručnjak dostupan na telefon po potrebi roditelja grupe za roditelje individualni tretman/razgovori procjena teškoća davanje smjernica za dalje psihijatrijski tretman radionice za djecu u udruzi Suvag psihijatrijska bolnica za djecu i mlade centar za pružanje usluga u zajednici liječenje od ovisnosti specifične intervencije dobre, ali rijetke i nedovoljne trebalo bi više, češće, duže... roditelji trebaju i očekuju više pomoći hospitalizacija kod pokušaja suicida pozitivna iskustva s nekim neformalnim intervencijama na vlastiti zahtjev (komunikacija između supružnika) dugotrajnost tretmana koji pomaže majci ranije intervencije djelovale kratkotrajno i problem se vraćao problemi s nedostatkom intervencija i kapaciteta majka nezadovoljna i vrstom i intenzitetom intervencija – premalo i preblago majka razočarana ponudom sustava neadekvatno i nestručno postupanje stručnjaka iz centra za socijalnu skrb mama ne krivi institucije ali očekivala je više potreba za intervencijom koja bi poboljšala komunikaciju u obitelji</p>
<p>Nepostojanje očekivane suradnje škole i vanjskih institucija</p>	<p>Škola i vanjske institucije ne suraduju. Roditelji su spona između njih. Angažman roditelja je pojačan, ali bez rezultata. Nastavnici, ali i vanjski stručnjaci se ne odazivaju.</p>	<p>nastavnici u školi i vanjski stručnjaci ne komuniciraju roditelji donose mišljenje vanjskih stručnjaka nastavnicima roditelji prenose upute stručnjaka nastavnicima vanjski stručnjaci nemaju potrebu za suradnjom s nastavnicima roditelji prenose informacije ali bez učinka izostaje i pomoć drugih institucija ili nema suradnje sa školom roditelji "most" s vanjskim institucijama</p>
<p>Preporuke sudionika o potrebnim intervencijama</p>	<p>Potrebno je više pomoći roditeljima i djeci od strane škole i nastavnika. Potrebno je više empatije i humanosti nastavnika za potrebe djece i roditelja. Potrebno je više intervencija u skladu s potrebama. Potrebno je više suradnje svih uključenih. Svatko treba preuzeti svoju odgovornost.</p>	<p>više razumijevanja i interesa nastavnika za potrebe učenika i roditelja veća odgovornosti nastavnika za potrebe učenika i roditelja više educiranih stručnjaka za prepoznavanje problema u učenju i ponašanju djece pružanje intervencija u skladu s procjenom više primjerenih i učinkovitih intervencija za učenike i roditelje veća orijentacija nastavnika na suradnju s roditeljima i vanjskim ustanovama radi dobrobiti učenika doslovno poštovanje prakse nulte tolerancije na nasilje svoj djeci i zaposlenicima u školi osiguravati sigurno okruženje i rad</p>

tema "Utjecaj teškoća kod djece širi se na obitelj i svakodnevicu".

Nedovoljne intervencije škole, koje su često i neusklađene s potrebama djece s teškoćama u učenju i ponašanju, kao i izostanak pomoći učenicima i roditeljima i manjak suradnje, kao što je

ranije rečeno, dovodi do zaključka definiranog u nazivu teme "Škola je zakazala kad je riječ o djeci teškoćama u učenju i ponašanju". Tako se prema iskazima sudionika može zaključiti da škola generira probleme ili od manjih stvara veće, pa gotovo i nepremostive. To kod djece potiče dodatan

otpor prema školi i učenju, intenzivira probleme radi nereagiranja pa strategije djece u nošenju s tim problemima često ukazuju na intenziviranje problema i u učenju i ponašanju, sve do napuštanja škole i školovanja ili pak do biranja neprimjerenog društva, eksperimentiranja sa sredstvima ovisnosti, počinjenja kaznenih djela i dr. Slično je i kod roditelja koji od velike sklonosti suradnji razvijaju ljutnju, patnju, pa i povećani pritisak na dijete što dovodi do narušavanja odnosa u obitelji, kako je ranije bilo prikazano, ili smanjivanja očekivanja roditelja od djece u odnosu na razinu školovanja i primjerenost ponašanja. U tom svjetlu možemo govoriti o neučinkovitim strategijama roditelja u nošenju s problemima djece u školi. Ponekad se pokazuju i neprimjerene strategije nastavnika u školi koji su skloni "pomoći" učeniku i roditelju, ali uglavnom propuštanjem djeteta bez postavljanja adekvatnih obrazovnih zahtjeva i bez poduzimanja intervencija. Slična je situacija, kako je ranije bilo vidljivo, čak i kod nasilja u školi gdje nečinjenjem nastavnici u školi "prešutno" podržavaju zlostavljanje učenice, a od zlostavljača i njihovih roditelja ne traže preuzimanje odgovornosti i promjenu ponašanja.

Iako postoje određene intervencije u školi, njihovo je poduzimanje često neučinkovito (npr. individualizirani pristup koji se ne provodi, rad s pedagoginjom u školi koji je samo formalan jer dijete primjerice dođe i crta nešto dok stručnjak radi neki drugi posao i sl.). Tako često i roditelji i nastavnici samo čekaju da dijete završi školu jer nema adekvatnih odgojno-obrazovnih programa za različite potrebe djece pa premda roditelji često kažu da je djeci potrebno samo malo više razumijevanja od strane nastavnika i nešto drugačiji pristup, iznose da ni to ne dobivaju.

Iako su, kao su pokazali rezultati, roditelji prepušteni sebi u nošenju s teškoćama djeteta, upravo su oni nerijetko snažan zaštitni čimbenik za svoju djecu što je opisano u temi "Zaštitni čimbenik za dijete je zainteresiranost roditelja/posebno majki". Naime pokazalo se da roditelji uz velike napore i stalni vlastiti angažman nastoje zainteresirati nastavnike i stručnjake u školi za teškoće svog djeteta, povezati ih s vanjskim institucijama te utjecati na dijete da se više angažira u učenju, često uz narušavanje međusobnih obiteljskih odnosa, zane-

marivanje drugih aspekata života, ali i ostale djece u obitelji. Roditelji, sudionici ovog istraživanja, pokazali su se kao skupina vrlo zainteresiranih roditelja koji su za teškoće djece u školi tražili pomoć na svim adresama koje su saznali ili sami procijenili da bi im mogle koristiti, a ponekad i pod sugestijom vlastite djece. Iako taj njihov put nije nimalo lagan te često ne znaju kome se obratiti ili u različitim institucijama i službama ni ne dobivaju odgovore na svoja pitanja, ipak ne odustaju i traže dalje. Istraživanje je pokazalo da otpornosti obitelji najčešće pridonose majke koje uporno traže pomoć u školi i izvan nje. I u situacijama kada oba roditelja sudjeluju u tome, ipak je ključna uloga majke (koja je nerijetko umorna, iscrpljena od bavljenja problemima, preplavljena teškoćama, ali i ona koja stalno traži pomoć za probleme vlastitog djeteta i ne odustaje). Pritom je od važnosti naglasiti da se unatoč brojnim problemima u tim obiteljima potiče pomoć, zajedništvo, pripadanje i ljubav što pridonosi otpornosti tih obitelji.

Sudionici istraživanja iznose i neka pozitivna iskustva s intervencijama u školi što je definirano u temi pod nazivom "Korisne intervencije u školi su kontinuirane, intenzivne i u neposrednom radu s djetetom". To su one intervencije u kojima sudjeluje dijete u školi, koje su kontinuirane, dugotrajne i intenzivne i gdje je dijete u fokusu i neposredno se s njim radi (npr. asistent u nastavi, boravak/dopunska nastava, produženi stručni postupak u školi). Iako za te intervencije sudionici kažu da su korisne, pokazuje se da nisu dostupne u svim školama ili za svaku dob, a prema iskazu same djece one mogu biti i stigmatizirajuće ili ih vršnjaci doživljavaju privilegiranim u odnosu na druge učenike.

Kako uglavnom nema potrebnih intervencija u školi, sugovornici su navodili da pomoć traže izvan škole, u drugim institucijama i službama. Radi se o intervencijama koje se odvijaju u kućanstvu obitelji (npr. pomoć volontera u učenju kod kuće ili razgovori cijele obitelji sa stručnjakom) ili u ustanovi (npr. psihijatrijski tretman, procjena teškoća i smjernice za djelovanje kod zdravstvenih i neuroloških problema, timska procjena i postavljanje dijagnoze i smjernica za dalje). Međutim sudionici govore o nedovoljnom intenzitetu i učestalosti takvih intervencija, o nesuradnji tih institucija sa školom, pa one ostaju fragmentirane, neumreže-

ne, povremene i izolirane. Iako su po procjeni sudionika te intervencije korisne, problem je što su nedovoljne (tema "Intervencije izvan škole su korisne, ali još uvijek nedovoljne"). Roditelji i djeca teže sudjeluju u tim intervencijama uglavnom zbog udaljenosti, dislociranosti, a veći je problem što su slabog ili nedovoljnog intenziteta ili su diskontinuirane (npr. logopedski tretman, savjetovanje, procjena i terapija kod psihijatra, aktivnosti u organizacijama civilnog društva koje su često ograničenog trajanja i ograničene obuhvatnosti). Te su intervencije bolje prihvaćene od sudionika istraživanja jer nude ciljaniju i sveobuhvatniju pomoć za cijelu obitelj, tj. uključuju djecu i roditelje. Navedene intervencije djeca i roditelji doživljavaju fokusiranim na problem i njihove potrebe. Unatoč uključenosti u navedene intervencije u drugim sustavima i institucijama izvan škole, sudionici izvještavaju i o problemima definiranim u temi "Nepostojanje očekivane suradnje škole i vanjskih institucija", što opet nastoje nadoknaditi roditelji vlastitim pojačanim angažmanom i "prenošenjem" informacija i uputa/smjernica vanjskih stručnjaka nastavnicima i stručnjacima u školi, ali često bez odaziva nastavnika. I na kraju, u temi "Preporuke sudionika o potrebnim intervencijama", moguće je uočiti niz korisnih savjeta i preporuka sudionika istraživanja o tome kako bi škola, prema njihovom mišljenju i iskustvima, mogla biti sretnije i primjerenije mjesto za svu djecu i pomoći u rješavanju, a ne generiranju problema.

Iz navedenog se može zaključiti da problemi djece u školi predstavljaju velik (ako ne i najveći) problem za cijelu obitelj, a odsutnost pomoći i podrške pridonosi produbljivanju problema, lošim odnosima i sukobima u obitelji, intenziviranju problema u učenju, ponašanju i/ili emocijama djece, ponekad neprimjerenim strategijama roditelja u suočavanju s problemima, mada se upravo upornost i neodustajanje roditelja u traženju pomoći i rješenja pokazuje spasonosnom za ove obitelji i djecu.

RASPRAVA REZULTATA I ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U nastavku su navedeni odgovori na istraživačka pitanja od kojih se krenulo u ovom istraživanju, temeljeni na dobivenim rezultatima.

Koji je značaj školovanja u vrijednosnom sustavu sudionika?

Istraživanje je pokazalo da je u vrijednosnom sustavu svih roditelja koji su u istraživanju sudjelovali, bez obzira na vlastitu razinu obrazovanja, bez obzira na stil života i strukturu obitelji i što je važno, bez obzira na možda i znatne probleme s kojima se u svakodnevici susreću, a vezani su uz egzistencijalne probleme, probleme s nasiljem u obitelji, zdravstvene probleme i sl., završavanje osnovne i srednje škole njihove djece za sve njih na najvišem stupnju sustava vrijednosti i ukazuje na brigu roditelja za budućnost djece. Takav je zaključak od iznimne važnosti iz razloga što ukazuje na značaj koji roditelji pridaju školovanju vlastite djece, a time i na njihovu spremnost za sudjelovanje u tom procesu. To se ne odnosi samo na početne godine školovanja kada su problemi u učenju i ponašanju djece lakše promjenjivi, već na kontinuiranu upornost roditelja u traženju pomoći i vlastito zalaganje u rješavanju problema vezanih uz školovanje vlastite djece.

Kakav je utjecaj škole na obiteljsku svakodnevicu?

Kao što je bilo moguće pratiti u prikazu rezultata istraživanja, kod sudionika ovog istraživanja upravo je škola okosnica svakodnevnog obiteljskog života. Takva je situacija u svim obiteljima, bez obzira na to je li riječ o djeci koja se školuju ili su napustila školovanje, izbjegavaju nastavu, uvijek je naglasak na odnosu djece, a time i roditelja/obitelji prema školi. Pokazalo se da su i djeca i roditelji, ali i drugi članovi obitelji tamo gdje žive u zajedničkom kućanstvu preplavljeni upravo problemima sa školom, bilo u učenju i/ili ponašanju. Tako se svi članovi obitelji angažiraju u pomoći djeci oko učenja, ako je potrebno, ili oko traženja pomoći. Tema je to svakodnevnih obiteljskih razgovora, a time često i nesuglasica, međusobnog optuživanja, okrivljavanja, pritisaka na dijete da uči ili bude redovito na nastavi, u svakom slučaju da preuzme odgovornost za učenje i ponašanje. Na takav stav roditelja značajno utječe i odgovornost koju kao roditelji najviše imaju i ako je dijete u školi neuspješno, sigurno će se ta slika prenijeti na roditelje koji se tada i sami osjećaju neuspješno (osjećaju krivnju, sram, nedostatak autoriteta). I taj zaključak

jasno govori o tome da je roditelje zaista briga za školovanje djeteta, da se jako angažiraju, spremni su na suradnju sa školom, ali i bilo s kime tko će im pružiti pomoć. A to svakako treba iskoristiti, a ne propustiti i čekati da svi, pa tako i roditelji, postanu neuspješni.

Koje intervencije u školi djeca i roditelji doživljavaju kao podršku?

Potrebe djece i roditelja velike su i raznolike kad je riječ o intervencijama u školi. Međutim upravo te intervencije vrlo često izostaju iz raznih razloga, a najvažniji su: neprepoznavanje problema ili prekasno prepoznavanje; nesklad potreba i intervencija (često zbog deklarativnog poštovanja načela postupnosti u interveniranju može doći do kolizije s načelom procjene potreba i provođenje adekvatnih intervencija u skladu s procijenjenim potrebama); nepostojanje jasnog kontinuuma intervencija u svakoj školi koji bi omogućio uključivanje u onaj stupanj koji odgovara potrebama; tek formalno provođenje intervencija; nedovoljno stručnjaka kao i nastavnici koji nisu educirani, ali ni zainteresirani; škola ne osigurava djeci sigurno i poticajno okruženje; škola ne uvažava sugestije i suradnju roditelja. Sudionici istraživanja korisnim smatraju intervencije koje traju, svakodnevne su, gdje je dijete u fokusu i neposredno se s njim radi, npr. asistent u nastavi i produženi stručni postupak. Također roditelji i djeca dobro prepoznaju ulogu i angažman razrednika, ali i drugih nastavnika u odnosu prema djetetu i uvažavanju njihovih specifičnih potreba, mada je takvo iskustvo u doživljaju sudionika istraživanja više izuzetak nego pravilo.

Koje intervencije izvan škole djeca i roditelji doživljavaju kao pomoć i podršku?

Roditelji, sudionici ovog istraživanja, pokazali su se kao skupina vrlo zainteresiranih roditelja koji su zbog nereagiranja škole odlučili pomoć tražiti izvan škole (za teškoće djece u školi). Tako su se obraćali na sve adrese koje su saznali ili sami procijenili da bi im mogle koristiti, a ponekad i prema sugestijama vlastite djece. Iako taj njihov put nije nimalo lagan i često ne znaju kome se obratiti ili ni tamo ne dobiju odgovore na svoja pitanja, ipak ne odustaju i traže dalje. Nastoje biti spona između tih vanjskih institucija i škole, ali im ni to najčešće ne

uspjeva jer ne postoji suradnja vanjskih institucija i škole. Ipak, zadovoljniji su kad traže pomoć i izvan "okvira" jer povremeno uspiju dobiti intervenciju za koju procijene da im je dobro došla ili je primjerena ili dobiju potvrdu svojih sumnji i sl. Spremni su zajedno s djecom sudjelovati u tim intervencijama, a ono što im nedostaje jest povezanost procjene/dijagnoze i djelovanja, posebno prema školi te nedovoljan intenzitet intervencije (smatraju da je za njihovu razinu problema nužna puno veća razina intenziteta i kontinuiteta te učestalosti intervencije, kao i intervencije usmjerene na cijelu obitelj). Pritom vrlo pozitivno vrednuju brojne intervencije u koje su uključeni, a posebno su im prihvatljive one koje se odvijaju u obitelji, s jednim ili više članova, ali i one u specijaliziranim institucijama, posebno kad težina problema nadilazi njihove mogućnosti. I tu se ponovno pokazuje da su roditelji, a često i djeca spremni raditi na svojim problemima, ali nemaju s kime.

Kako se roditelji i djeca (obitelji) nose s teškoćama u učenju i ponašanju djece?

Strategije su brojne, već su ranije spominjane u odgovorima na prethodna istraživačka pitanja, no imaju i određenu pravilnost – od traženja pomoći u školi, pa izvan škole, do ljutnje i bijesa, pritiska na dijete da se promijeni što dovodi do loših odnosa i međusobnih sukoba, do visoke razine stresa, doživljaja vlastite neuspješnosti, pa sve do sudjelovanja u intervencijama koje su prema djetetu nastupile zbog progrediranja problema u ponašanju (intervencije preko centra za socijalnu skrb, policije i suda te na kraju kao spasonosno prihvaćanje procjene i intervencije specijaliziranih ustanova za odgoj djece). Kod djece čiji su roditelji u braku pokazuje se da je riječ o podržavanju roditelja međusobno (uz povremene nesuglasice i konflikte, ali zajedničkog pristupa rješavanju problema) i neodustajanju, oslanjanju na vlastite snage i podršku djetetu. I samohrane majke, sudionice ovog istraživanja, ne odustaju, ali pomoć češće traže i nalaze izvan obitelji, u navedenim ustanovama, a time, pokazuje se, nadoknađuju "autoritet" kod djece koji im, često kao samohranim majkama usmjerenim na dobre odnose s djecom, pa tako i popuštanje ili propuštanje, nedostaje kad je riječ o nošenju djece s obvezama, kao i s njihovim vlasti-

tim obvezama. Upravo zato roditelji traže pomoć ne samo za dijete, već i za sebe.

Postoji li specifičan vremenski slijed teškoća djece i pruženih intervencija?

Može se reći da se problemi šire od početnih "lakših" i najčešće samo kod djeteta (mada je i situacija kod kuće često rizična), u učenju i samo u školi, na veće probleme s učenjem i ponašanjem u školi i izvan nje, kao i na druge članove obitelji, pa tako i cijelu obitelj i često predstavljaju uzrok širih i dubljih problema cijele obitelji. Problemi u ponašanju djeteta nerijetko se šire na činjenje prekršaja i kaznenih djela te vlastito ugrožavanje zdravlja i dobrobiti, napuštanje školovanja zbog čega se uključuju specijalizirane službe i institucije poput centra za socijalnu skrb, policije, suda, doma za pružanje usluga u zajednici, psihijatrijske bolnice za djecu i mlade i dr. Tako se potreba za pomoć širi od škole prema lokalnoj zajednici, pa prema specijaliziranim službama i institucijama. Također od djeteta prema roditeljima, odnosno obitelji i zajednici. Mada se ne smiju zanemariti rizični utjecaji koji dolaze iz obitelji na pojavu i intenziviranje problema kod djece, posebno kad je riječ o narušenim odnosima među roditeljima, pa čak i zlostavljanju. Ozbiljnije intervencije nastupaju tek nakon što dijete napusti školovanje ili počini kazneno djelo, ali i tada se problemi ne zaustavljaju iz istog razloga kao i ranije, odnosno doslovnog "pridržavanja" načela postupnosti u primjeni intervencija, a ne načela procjene potreba i u skladu s tim poduzimanja pravovremenih i primjerenih intervencija.

Koje su preporuke sudionika o potrebnim intervencijama?

Roditelji i djeca govore o brojnim potrebama za intervencijama koje bi trebale biti usmjerene na sve sudionike u školi (dijete, razred, nastavnike, školu, roditelje/obitelj), kao i izvan škole i u kući, koje bi trebale biti brojne i raznovrsne kao što su takve i potrebe, trebale bi biti intenzivne, učestale i kontinuirane te dugotrajne, a za sve to trebala bi postojati bolja dostupnost stručnjaka i intervencija. Sve je to bilo moguće pratiti u prikazu rezultata istraživanja.

Prijedlozi sudionika što bi škole trebale činiti da budu prihvatljivije djeci i roditeljima i tako im pomognu u nošenju s teškoćama u učenju i ponašanju djece već su kroz gornji prikaz donekle pojašnjene, no ono što sudionici kažu odnosi se na očekivanje:

- većeg razumijevanja i zainteresiranosti nastavnika za potrebe učenika i roditelja,
- veće odgovornosti nastavnika za potrebe učenika i roditelja,
- više educiranih stručnjaka za prepoznavanje problema u učenju i ponašanju djece i u skladu s procjenama, provođenje intervencija,
- više primjerenih i učinkovitih intervencija za učenike i roditelje,
- veće orijentacije na suradnju s roditeljima i vanjskim ustanovama radi dobrobiti učenika,
- doslovnog poštovanja prakse nulte tolerancije na nasilje, odnosno svoj djeci i zaposlenicima u školi osiguravati sigurno okruženje i rad.

Moguće je pratiti značajnije okretanje sudionika odnosima, komunikaciji, razumijevanju, senzibilizaciji, zainteresiranosti, empatiji, prije svega nastavnika i stručnjaka u školi, a to znači humanijem pristupu i iskreno zainteresiranom odnosu svih zaposlenika škole prema djeci i njihovim potrebama.

I na kraju, odgovor na cilj istraživanja: *Kako djeca i roditelji doživljavaju podršku škole u učenju i ponašanju djece?* Odgovor na ovo pitanje predstavlja sažetak rasprave i zaključaka ovog istraživanja i ukratko bi glasio: neprepoznavanje problema djece u učenju i ponašanju u školi, nepoduzimanje potrebnih intervencija, nesuradnja škole s roditeljima, dovode do intenziviranja i širenja problema, međusobnog okrivljavanja, dugotrajnog stresa, narušavanja zdravlja i odnosa, očekivanja od nekog drugog da se uključi i ponudi rješenje. Odnosno dugotrajnost problema i nepravovremeno reagiranje škole, izostanak pomoći i suradnje s roditeljima u školi, teškoće kod djece koje se šire na obitelj i svakodnevicu, školovanje djece kao prioritet roditelja, zainteresiranost roditelja, posebno majki kao zaštitni čimbenik za dijete, ali prepuštenost roditelja sebi, dok je škola zakazala kad je riječ o djeci s teškoćama u učenju i ponašanju i ne provodi intervencije ni u situacijama kada je to neupitno njihova obveza, posebno kod nasilja u

školi i izostanka interesa i senzibiliteta za potrebe djece, tako da su rijetke intervencije u školi koje roditelji i djeca smatraju korisnima. Mada intervencije izvan škole sudionici istraživanja smatraju korisnima, ni one nisu, najčešće, u skladu s njihovim potrebama, a izostaje i suradnja škole s tim vanjskim sustavima zbog čega ni te intervencije nemaju uspjeh koji bi možda mogle imati da se povežu s intervencijama u školi.

U odnosu na provedene intervencije, one u koje su djeca/roditelji bili uključeni, istraživanje je pokazalo da ih sudionici, unatoč tome što ih mogu smatrati korisnima, često doživljavaju nedovoljnima ili neprimjerenima i neusklađenima s njihovim potrebama u odnosu na sljedeće kriterije:

Dob (u nižim razredima nema adekvatne procjene i intervencije, u višima izostaje produženi stručni postupak ili sadržaji i pomoć kod problema ADHD-a i sl.);

Dostupnost (lokacijski) – samo neke škole imaju asistente u nastavi ili samo neke sredine imaju nevladine udruge koje se kroz projekte bave pomoći djeci i roditeljima u kući ili kroz grupe za roditelje, nedostaje slobodnih aktivnosti za stariju djecu, odlazak u Suvag ili "Kukuljevićevu" ili u savjetovališta vrlo je zahtjevan i vremenski i financijski, a nema takvih oblika pomoći u neposrednom okruženju djeteta/obitelji;

Potrebe – potrebe su kompleksne jer su i rizici visoki i kompleksni, a ako se i pruži intervencija, ona je često usmjerena samo na jedan segment problema koji treba rješavati ili samo na dijete (npr. učenje, ali ne i ponašanje ili osnaživanje kapaciteta djece, ali ne i roditelja i dr.);

Intenzitet, kontinuitet i učestalost – intervencije najčešće nisu intenzivne i učestale te kontinuirane što bi bilo u skladu s potrebama djece i roditelja, kao što su npr. asistent u nastavi, produženi stručni postupak, savjetovališni rad, obiteljska terapija i dr. Većina intervencija je povremena, npr. povremena pomoć u učenju ili dopunska nastava ili povremeni odlasci psihologu/pedagogu na razgovor ili obiteljska terapija 1x mjesečno i sl., što sve sudionici istraživanja procjenjuju korisnim, ali nedovoljnim za rješavanje teškoća s kojima se nose;

Obuhvat cijele obitelji – u školi ni nema takvih intervencija, a kada se provode izvan škole, tada su, kako je prije rečeno, nedovoljne i nedostupne prema intenzitetu, učestalosti i trajanju, te lokacijski;

Kompleksnost – već sve dosada rečeno ukazuje na nedostatak kompleksnih intervencija za dijete i roditelje/obitelj, a koje bi se provodile i u školi i izvan nje, prije svega u lokalnoj zajednici i koje bi umrežile sve sudionike i stručnjake te zajedničkim planiranjem i evaluacijom stremile istom cilju. Jer, kao što je bilo vidljivo u tekstu, već i iz problema koji se javljaju kod djece vidljivo je da je riječ o višestrukim problemima, na više područja, najčešće dugotrajnim, te onima koji vremenom značajno opterećuju cijelu obitelj i često vode pogoršanju problema, ali i međusobnih odnosa u obitelji ako ostanu bez adekvatne intervencije.

Na temelju rezultata ovog istraživanja može se zaključiti da je iz perspektive sudionika istraživanja školski sustav spor, puno propušta, ne reagira na vrijeme, a kada reagira kasni i/ili poduzima neprimjerene intervencije potrebama djece i roditelja/obitelji. Roditelje se u školi ne uvažava, nema suradnje ni s vanjskim institucijama. Najviše podnose i čine roditelji, ali svjesni su i sami da oni nisu dovoljni. Nema dovoljno adekvatnih intervencija ni u školi ni u zajednici, a nedostaje kompleksnost i umreženost intervencija što još više pridonosi praksi i doživljaju da intervencije ne funkcioniraju.

LITERATURA

- Blood, E. (2010). Effects of Student Response Systems on Participation and Learning of Students with Emotional and Behavioral Disorders. *Behavioral Disorders*, 35(3), 214–228. doi: 10.1177/019874291003500303
- Bouillet, D. (2013). Djelotvorne strategije u poučavanju učenika s problemima u ponašanju. *Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 154(1–2), 103–130. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/138787>
- Bouillet, D. (2016). Procjena potreba učenika osnovne škole u svrhu planiranja socijalnopedagoških intervencija – standardizacija mjernog instrumenta. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(2), 73–92. doi: 10.31299/ksi.24.2.4
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
- Braun, V., Clarke, V. (2012). Thematic analysis. U: H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, K. J. Sher (ur.). *APA handbook of research methods in psychology. Vol. 2. Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (str.55–71). Washington: American Psychological Association. doi: 10.1037/13620–004
- Caf, B. (2018). Socialne spretnosti in socialna vključenost otrok s posebnimi potrebami ter pozornost učiteljev do otrokovega počutja in vedenja v razredu. *Socialna pedagogika*, 22(3/4), 175–198.
- Clarke, V., Braun, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. London: Sage.
- Creswell, J. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Epstein, J.L., Sandres, M.G., Sheldon, S.B., Simon, B.S., Clark Salinas, K., Rodriguez Jansorn, N., Van Voornish, F.L., Martin, C.S., Thomas, B.G., Greenfeld, M.D., Hutchins, D.J., Williams, K.J. (2019). *School, Family and Community Partnerships: Your Handbook For Action*. Thousand Oaks USA: Sage.
- Falk, I., Guenther, J. (2007). Generalising from Qualitative Research: Case studies from VET in Contexts. Izlaganje sa skupa AVETRA 10th Annual Conference, 2007, Footscray, Victoria. Preuzeto 1.6.2019. s https://www.researchgate.net/publication/265686319_Generalising_from_qualitative_research_case_studies_from_VET_in_contexts. doi: 10.13140/2.1.3601.0241
- Gaić Kaličanin, D., Čović, B. (2015). *Zaštita prava djece u osnovnoj školi*. Preuzeto 1.7.2019. s: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://dns.azoo.hr/azoo/images/stories/dokumenti/prava_djece_os.ppt
- Garbacz, S.A., Sheridan, S.M., Koziol, N.A., Kwon, K. (2015). Congruence in Parent – Teacher Communication: Implications for the Efficacy of CBC for Students with Behavioral Concerns. *School Psychology Review*, 44(2), 150–168. doi: 0.17105/spr–14–0035.1
- Guest, G., MacQueen, K. M., Namey, E. E. (2012). *Applied thematic analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage. doi: 10.4135/9781483384436
- Hornby, G., Lafaele, R. (2011). Barriers to parental involvement in education: An explanatory model. *Educational Review*, 63(1), 37–52. doi: 10.1080/00131911.2010.488049
- Horsburgh, D. (2003). Evaluation of qualitative research. *Journal of Clinical Nursing*, 12(2), 307–312. doi: 10.1046/j.1365–2702.2003.00683.x
- Huffman, L.C., Mehlinger, S.L., Kerivan, A.S. (2000). *Risk Factors for Academic and Behavioral Problems at the Beginning of School. Off to a good start: Research on the risk factors for early school problems and selected federal policies affecting children's social and emotional development and their readiness for school*. Chapel Hill: University of North Carolina. Preuzeto 1.6.2019. s https://www.researchgate.net/publication/279925569_Huffman_LC_Mehlinger_SL_Kerivan_A_S_2000_Risk_factors_for_academic_and_behavioral_problems_at_the_beginning_of_school_Off_to_a_good_start_Research_on_the_risk_factors_for_early_school_problems_and_sel
- Jeynes, W. (2012). A Meta-Analysis of the Efficacy of Different Types of Parental Involvement Programs for Urban Students. *Urban Development*, 4(4), 706–742. doi: 10.1177/0042085912445643

- Jokić Begić, N. (2010). Postupak psihološke procjene koju provodi školski psiholog. Preuzeto 1.7.2019. s http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://dns.azoo.hr/azoo/images/stories/dokumenti/Jokic-Begic_Postupak_procjene.pps
- Kanaya, T., Ceci, S.J. (2018). Longitudinal IQ Trends in Children Diagnosed with Emotional Disturbance: An Analysis of Historical Data. *Journal of Intelligence*, 6(4), 45. doi: <https://doi.org/10.3390/jintelligence6040045>
- Kazija, M. (2018). Kršenje prava djece u odgojno-obrazovnim ustanovama. Preuzeto 1.7.2019. s https://www.azoo.hr/images/strucni_ispiti_2018/Mirjana_Kazija_Krsenje_prava_djece_u_odgojno-obrazovnim_ustanovama.pdf
- Kim, E. M., Sheridan, S. M., Kwon, K., & Koziol, N. (2013). Parent beliefs and children's social-behavioral functioning: The mediating role of parent – teacher relationships. *Journal of School Psychology*, 51, 175–185.
- Kovčo Vukadin, I., Kranželić, V., Ferić, M., Križan, H. (2017a). Mosaic of Ethical Issues and Lessons Learnt in the Pilot-Study of FamResPlan Research Project. Izlaganje sa skupa ERFCON2017 The 9th International Conference of the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb, Zagreb, 17.–19. svibnja 2017. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto 1.7.2019. s <http://www.famres.erf.hr/sudjelovanje-erfcon2017-the-9th-international-conference-of-the-faculty-of-education-and-rehabilitation-sciences-university-of-zagreb-zagreb-17-19-5-2017/>
- Kranželić, V., Kovčo Vukadin, I., Ferić, M. (2017a). Ethical Considerations in Family Studies – the Example of FamResPlan Research Project. Izlaganje sa skupa ‘ERFCON2017 The 9th International Conference of the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb’, Zagreb, 17.–19. svibnja 2017. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Posjećen 25.5.2019. na mrežnoj stranici: <http://www.famres.erf.hr/sudjelovanje-erfcon2017-the-9th-international-conference-of-the-faculty-of-education-and-rehabilitation-sciences-university-of-zagreb-zagreb-17-19-5-2017/>
- Kranželić, V., Kovčo Vukadin, I., Ferić, M., Križan, H. (2017b). Ethical challenges in studying families at risk – experiences from the pilot study of the famresplan research project. Izlaganje sa skupa 8th EUSPR Conference and Members' Meeting ‘Quality in Prevention’, Beč, 20. – 22. rujna 2017. Preuzeto 26.5.2019. s <http://www.famres.erf.hr/sudjelovanje-8th-euspr-conference-and-members-meeting-quality-in-prevention-20-22-9-2017-ber-austrija/>
- Kranželić, V., Kovčo Vukadin, I., Ferić, M. (2016). Etička pitanja u istraživanjima s obiteljima: primjer smjernica. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(1), 179–210. doi:10.31299/ksi.24.1.7
- Kušević, B. (2015). Zainteresirani roditelji uvijek nađu vremena za dolazak u školu! Suradnja obitelji i škole u kontekstu reprodukcije društvenih nejednakosti. *Društvena istraživanja*, 25 (2), 179–198.
- Lewis, J., Ritchie, J. (2003). Generalising from Qualitative Research. U: J. Ritchie, J. Lewis, (ur.): *Qualitative research practice – a guide for social science students and researchers* (str. 263–286). London: Thousand oaks, New Delhi: Sage.
- Malinauskienė, O., Vosylis, R., Zukauskienė, R. (2011). Longitudinal examination of relationship between problem behaviors and academic achievement in young adolescents. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15, 3415–3421. doi: 10.1016/j.sbspro.2011.04.311
- Masten, A.S., Roisman, G.I., Long, J.D., Burt, K.B., Obradović, J., Riley, J.R., Boelcke-Stennes, K., Tellegen, A. (2005). Developmental cascades: linking academic achievement and externalizing and internalizing symptoms over 20 years. *Development Psychology*, 4(5), 733–746. doi: 10.1037/0012-1649.41.5.733.
- Miljević-Ridički, R., Pahić, T. i Vizek Vidović, V. (2011). Suradnja roditelja i škole u Hrvatskoj: sličnosti i razlike urbanih i ruralnih sredina. *Sociologija i prostor*, 49(2), 165–184. doi:10.5673/sip.49.2.3
- Mirosavljević, A., Jeđud Borić, I., Koller Trbović, N. (2016). Intervju s obitelji u kvalitativnom istraživanju. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24(1), 145–178. doi: 10.31299/ksi.24.1.6
- Molainen, K., Shaw, D.S., Maxwell, K.L. (2010). Developmental cascades: Externalizing, internalizing, and academic competence from middle childhood to early adolescence. *Development and Psychopathology*, 22, 635–653. doi: 10.1017/S0954579410000337

- Payne, L.D., Donica, L., Marks, L.J., Bogan, B.L. (2007). Using Curriculum-Based Assessment to Address the Academic and Behavioral Deficits of Students with Emotional and Behavioral Disorders. *Beyond Behavior*, 16(3), 3–6.
- Pećnik, N. (ur.) (2014). *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Povše, B. (2019). Vloga staršev v procesu prepoznavanja in obravnave otrok s specifičnimi učnimi težavami. *Socialna pedagogika*, 22(3–4), 255–275.
- Power, T.J., Mautone, J.A., Soffer, S.L., Clarke, A.T., Marshal, A.M., Sharman, J., Blum, N.J., Glanzman, M., Elia, J., Jaeed, A.F. (2012). Family – School Intervention for Children with ADHD: Results of Randomized Clinical Trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 80 (4). 611–623.
- Pravobranitelj za djecu (2019). Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2018. godinu. Preuzeto 1.6.2019. s <https://dijete.hr/izvjesca/izvjesca-o-radu-pravobranitelja-za-djecu/>
- Reynolds, A.D., Crea, T.M., Medina, J., Degnan, E., McRoy, R. (2015). A Mixed-Methods Case Study of Parent Involvement in an Urban High School Serving Minority Students. *Urban Education*, 50(6), 750–775. doi: 10.1177/0042085914534272
- Sheridan, S.M., Bovaird, J.A., Glover, T.A., Garbacz, S.A., Witte, A., Kwon K. (2012). A randomized trial examining the effects of conjoint behavioral consultation and the mediating role of the parent – teacher relationship. *School Psychology Review*, 41(1), 23–46.
- Sheridan, S.M., Ryoo, J.H., Garbacz, S.A., Kunz, G.M., Chumney, F.L. (2013). The efficacy of conjoint behavioral consultation on parents and children in the home setting: Results of a randomized controlled trial. *Journal of School Psychology*, 51, 717–733. doi: 10.1016/j.jsp.2013.09.003
- Sheridan, S.M., Witte, A.L., Holmes, S.R., Coutts, M.J., Dent, A.L., Kunz, G.M., Wu, C. (2017). A randomized trial examining the effects of Conjoint Behavioral Consultation in rural schools: Student outcomes and the mediating role of the teacher – parent relationship. *Journal of School Psychology*, 61, 33–53. doi: 10.1016/j.jsp.2016.12.002
- Škutor, M. (2014). Partnerstvo škole i obitelji – temelj dječjeg uspjeha. *Napredak*, 155 (3), 209–222.
- Vlah, N., Grbić, S. (2018). Kako nastavnici u Hrvatskoj procjenjuju sopstvenu praksu u poučavanju učenika sa teškoćama u ponašanju. U: R. Đević, N. Gutvajn (ur.): *Uvažavanje različitosti u funkciji pozitivnog razvoja dece i mladih* (str.75–93). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Vlah, N., Pejić Papak, P. (2015). Poteškoće učitelja u radu s učenicima s problemima u ponašanju: učestalost i povezanost potrebe za stručnom pomoći. U: D. Maleš, A. Širanović, A. Višnjić Jevtić (ur.), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje"* 30.9.-2.10.2015. Opatija (str.119–129), Opatija: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vučković Juroš, T. (2011). Reporting on the issues of research rigour and ethics: The case of publications using qualitative methods in the Croatian social science journals. *Revija za sociologiju*, 41(2), 161–184. doi: 10.5613/rzs.41.2.2
- Zloković, J. (2015). Pravo djece na poticanje razvoja – odgovornost roditelja, škole i društva. Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje". U: D. Maleš, A. Širanović, A. Višnjić Jevtić (ur.), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje"* 30.9.–2.10.2015. Opatija (str.47–56), Opatija: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Žulić, D., Žižek, T., Benčić, D. (2015) Uključili smo ih – i što sada? Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje" U: D. Maleš, A. Širanović, A. Višnjić Jevtić (ur.), *Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa "Pravo djeteta na odgoj i obrazovanje"* 30.9.–2.10.2015. Opatija (str.94–100), Opatija: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

SCHOOL SUPPORT FOR CHILDREN WITH LEARNING AND BEHAVIOUR DIFFICULTIES, FROM THE PERSPECTIVE OF THE CHILDREN AND THEIR PARENTS

Abstract: *The aim of this paper was to describe perceptions and experiences of school support for pupils with learning and behavioural difficulties from the perspective of parents and their children. Interviews were conducted with 33 participants in 10 families at risk. Inductive thematic analysis showed that the key topic was to explain how behaviour and learning difficulties unnoticed by the school progress to behaviour and learning problems and problems in the family environment. The results suggest that family members perceive school as extremely important in their value system, and that schooling is a key topic present throughout childhood, burdening children as well as parents. Behaviour/learning problems are evident from the start of elementary school. To solve such problems, parents seek help first from school experts, and later from experts working in other services. From the parents' perspective, they find neither understanding nor help, and they feel that they are usually left to cope with problems on their own. Therefore, progression of problems and their spread into non-academic types of problems are evident. In cases where schools ensure some kind of interventions, the perspective of research participants is that they are not matched with the type or intensity of the child's needs. As experience from the research participants show, calls for help and assistance often come from parents, or even the children themselves. That means that it is unnecessary to motivate parents to participate in interventions, so the lack of school interest in providing support to parents and pupils is surprising. Possible school interventions that are focused on the needs of children with behaviour and learning difficulties are proposed in the discussion.*

Keywords: *children with learning and behaviour difficulties, school support, perspective of parents and children*